

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ “НЕОФИТ РИЛСКИ”
БЛАГОЕВГРАД
ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА “МЕЖДУНАРОДНО ПРАВО И МЕЖДУНАРОДНИ
ОТНОШЕНИЯ”

АВТОРЕФЕРАТ

Тема:

**БЪЛГАРСКАТА ВЪНШНА ЕНЕРГИЙНА ПОЛИТИКА И
СИГУРНОСТТА НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ**

Автор:

КИРИЛ ЦВЕТАНОВ ИЛИЕВ

Автореферат на дисертационен труд
за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по
специалност „Международно право и международни отношения” с
шифър: 05.05.15

Научен ръководител:
Проф. д-р Милан Миланов

Рецензенти:
1. Проф. д.ик.н. Нина Дюлгерова
2. Доц. д-р Габриела Белова

Благоевград, 2011 г.

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ “НЕОФИТ РИЛСКИ”
БЛАГОЕВГРАД
ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА “МЕЖДУНАРОДНО ПРАВО И МЕЖДУНАРОДНИ
ОТНОШЕНИЯ”

АВТОРЕФЕРАТ

Тема:

**БЪЛГАРСКАТА ВЪНШНА ЕНЕРГИЙНА ПОЛИТИКА И
СИГУРНОСТТА НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ**

Автор:

КИРИЛ ЦВЕТАНОВ ИЛИЕВ

Автореферат на дисертационен труд
за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по
специалност „Международно право и международни отношения” с
шифър: 05.05.15

Научен ръководител:
Проф. д-р Милан Миланов

Рецензенти:
1. Проф. д.ик.н. Нина Дюлгерова
2. Доц. д-р Габриела Белова

Благоевград, 2011 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от Катедра „Международно право и международни отношения“ към Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“ гр. Балгоевград.

Защитата на дисертацията „БЪЛГАРСКАТА ВЪНШНА ЕНЕРГИЙНА ПОЛИТИКА И СИГУРНОСТТА НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ“ пред научното жури ще се проведе на 20.10.2011 г. в VI корпус на в ЮЗУ Н. Рилски“ в сградата на Правно-историческия факултет.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТА

Днес повече от всякога енергийната сфера засяга пряко всяко едно човешко същество и в максимална степен определя неговия живот. Конфликтите във връзка с енергийните ресурси стават все по-ясно изразени и броят им се увеличава пропорционално на изчерпването на съответните ресурса в природата. Така задълбочаването на тези конфликти, провокирани от енергийния сектор, води до промяна в международните отношения и до значителното видоизменение на досега познатите политически, икономически и културни връзки между държавите.

Темата на дисертационния труд дава възможност за изследване и систематизиране на проблемите в енергийния сектор, както и за прогнозиране на възможни бъдещи решения на възникналите и възникващите казуси.

Кое прави енергетиката и енергийните проекти толкова значими днес? Основната същност на енергийния сектор е възможността му да влияе върху всички сфери на съвременния живот и върху основните аспекти на външната и вътрешната политика на страните. Това определя енергийната сфера като „нож с две остриета”, която може да доведе или до решаване на тлеещите конфликти, или до нови, основани на нея, икономически и политически противопоставяния и противоречия. Красноречив пример за това е сложната геополитическа обстановка в страните от Кавказко – Каспийския регион и Западните Балкани.

Енергийните проекти са инструментът за прокарване на политическите и икономическите интереси на големите играчи в енергийната сфера като САЩ, Русия и ЕС. Посредством тези проекти се цели обаче да бъде постигнат и още един ефект – повишаване както на политическия авторитет, така и на икономическото и социалното благосъстояние на всички страни, през които ще преминават тръбопроводните системи за пренос на енергийни ресурси от Азия към Европа.

Стратегическото геополитическо разположение на България определя по естествен път нейната специфична роля - да бъде както гарант и проводник за реализирането на стратегическите планове на ЕС, Русия и САЩ за развитие и сигурност на Балканския полуостров, така и сплотяващ елемент и медиатор за всички държави в процесите на европейска интеграция и решаване на дългогодишните им противоречия.

От друга страна, стратегиите в енергийната област на балканските страни като Албания, Македония, Босна и Херцеговина, Черна Гора, Хърватия, Сърбия и Косово и постепенното реформиране на енергийните им сектори са основния фактор, с който трябва да се съобразява нашата външна политика по отношение на страните от Западните Балкани. Систематизирането на информацията за техните перспективи и възможности за развитие в енергийната сфера ще спомогне за създаването на по-добро и ползотворно сътрудничество както между самите тях, така и с останалите по-малки и по-големи актьори на световната енергийна сцена.

Нормативната база на ЕС в енергийната сфера и нейното използване и прилагане е основата, върху която се гради политиката на България като пълноправен член на ЕС в сектора. Познаването на директивите, регламентите и решенията на органите на ЕС ще помогне за по-доброто анализиране на процесите, които протичат в сферата и ще допринесе за акуратното реализиране на европейската политика в енергийния сектор от всеки, от чиято компетентност зависи това.

Актуалността на тези въпроси се определя и от това как ще подходим и как ще приемем предизвикателствата, които стоят пред нашата държава в сектора на енергетиката, от което ще зависи нашето бъдещо развитие и оцеляването ни на световната политическа и икономическа сцена. Чрез създадените стратегии и програми се начертават плановете и пределите за постигането на дългосрочна ефективност в енергийната сфера, но за тяхното постепенно материализиране обаче трябва да бъдат предприети конкретни действия, на първо място между които се нарежда постигането на по-малка енергийна зависимост чрез диверсификация на източниците за доставка и на второ място - постигане на енергийна ефективност в битовия и в промишления сектори.

ПРЕДМЕТ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Предмет на настоящото изследване е енергийната политика като инструмент за реализирането на сигурността, в цялата си обхватност и разнородност както на страните от Западните Балкани и България, така и на глобалните енергийни играчи като САЩ,

Русия, ЕС. Балканският полуостров е един от важните маршрути за транспорт на ценни енергийни суровини и той ще увеличава своята роля на глобалната политическа карта в бъдеще именно поради факта, че е и остава най-краткият и алтернативен път за доставката на енергийни суровини от региона с най-голямо производство към региона с най-голямо потребление.

Главната теза, която е последователно застъпена в дисертационния труд е, че България със своята умерена и адекватна политика в енергийния сектор има реален шанс да се превърне в проводник на сигурност, стабилност и развитие на страните от Западните Балкани. Разбира се, това не може да бъде постигнато самоцелно, а трябва да бъде съобразено и със стратегическите планове на глобалните играчи като ЕС, Русия и САЩ спрямо региона. Това определя и анализът на всички процеси да се прави през призмата на сложните полифункционални отношения, които се развиват не само регионално ниво. Освен това те са подчинени на икономическите, политическите и културните фактори и интереси, които се преплитат както на територията на Балканите, така и в Кавказко-Каспийския регион.

Научноизследователските задачи в дисертацията са следните:

1. Да се изследва геополитическото положение на България като предпоставка за особеното ѝ място на световната енергийна карта, отношенията между страните от Черноморско-Каспийския регион и ролята на енергетиката в

тези отношения, както и енергийни проекти, свързани с пренос на енергийните ресурси през Балканите към Европа.

2. Като се анализира енергийната политика, която България провежда и влиянието на енергетиката върху националната и международната сигурност, да се изведе ролята на България в приоритетните енергийни проекти на Балканите на фона на основните стратегии за развитието на страните от Западните Балкани на глобални играчи като ЕС, Русия и САЩ. При отчитане на ролята на енергетиката в енергийно-политическия анализ, да се открият целите на Албания, Македония, Босна и Херцеговина, Черна Гора, Хърватия, Сърбия и Косово в енергийната сфера. Да се изследва и съществуващата договорна и нормативна база, на която се основават взиманите решения и които формират секторната политика на ЕС, респективно и на България, в сферата на енергетиката.

3. Като се открият и обосноват предизвикателствата пред България в енергийната сфера, да се изведат задачите, произтичащи от новата енергийна стратегия от 2010 г. Да се направи оценка доколко постижими са те и какви са дългосрочните политически и икономически цели, които трябва да бъдат постигнати.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

За решаването на основните задачи, поставени в настоящия труд, както и за доказване на основната теза, са използвани различни *методи на изследване*, между които: съдържателен

анализ на публикувани в официални източници и научни издания статии, съобщения и разработки, съотнесими към материята; комплексен подход за изучаване на регионалните енергийни особености, процесите на взимане на решения за провеждането на политики в енергийната сфера както на САЩ, Русия и ЕС, така и на страните от Западните Балкани и Кавказко-Каспийския регион. Показано е отражението на тези политики върху останалите сфери на обществения живот: икономическа, военна, социо-културна и др.; за допълнителното теоретично и методологично обезпечаване на дисертационния труд е използван и сравнителния аналитичен подход, чрез който са разгледани както политиките, провеждани от САЩ, Русия и ЕС в енергийната сфера, така и стратегиите на отделните държави от Западните Балкани, които ще позволят всяка страна да открие своето сравнително конкурентно предимство в енергийна сфера и то да послужи за основа на икономическото ѝ развитие; друг използван метод е сравнително-историческия метод, чрез който е направен опит изчерпателно да се проследи историческия генезис както в формирането на отделните държавни единици от Западните Балкани, така и на отношенията помежду им и с останалите държави, като страните от Западна и Източна Европа, Близкия Изток, Русия и САЩ; други общи логически методи, които помагат за разширяване на научните познания в енергийна сфера, както и емпирични методи, правни анализи на нормативните документи на ЕС в сектора и критична обработка на данни, които могат да бъдат отнесени към материята.

ИЗТОЧНИЦИ

Дисертационният труд е изграден на базата на различни източници приоритетни от които са официалните документи на ЕС, програмите, плановете и стратегиите на правителствата на САЩ и Русия. Изучени са и множеството нормативни документи, засягащи енергийния сектор както от България, така и от страните от Западните Балкани и Кавказко-Каспийския регион. Взети под внимание са и анализите и разработките на множество експерти и анализатори, изследващи политическите измерения в енергийната сфера, отразени в редица монографии, студии, статии и други публикации в специализирани печатни и онлайн издания, съдържащи богата и разнопосочна информация.

Трябва да бъде отбелязано, както е посочено и в самата разработка, че множеството специалисти работещи по проблематиката, определят и множеството разнообразни мнения, които отразяват техния характер - приемливи, дискуссионни или крайни, в съответствие с позициите и целите на техните автори. Може да се твърди, че в дисертационния труд са подбрани и анализирани он от тях, които отговарят на критериите за актуалност и перспективност, но и които са основани на идеята, че с намаляване на ресурсите ще се увеличават както конфликтите, така и предизвикателствата в енергетиката.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертацията е с обем от 181 страници, 6 приложения, 362 позовавания под черта, като всяка бележка е съобразена с изискванията. Библиографската справка е в размер на 4 страници и включва 34 заглавия на кирилица и 26 заглавия на латиница.

Структурата на дисертацията включва увод, три глави и заключение и е подчинена на изискването да се разкрие в достатъчна степен сложната и комплексна интердисциплинарност на енергийния сектор и да се открие неговото влияние върху всички останали аспекти на действителността - политиката, икономиката, науката, образованието, културата и т.н.

Отправна точка на анализа в дисертацията е разкриването на сложните отношения които съществуват в енергийния сектор както между България и глобалните енергийни играчи САЩ, Русия и ЕС, така и отношенията на държавата ни със страните от Западните Балкани - Албания, Македония, Босна и Херцеговина, Черна Гора, Хърватия, Сърбия и Косово.

Обемът и структурата на дисертационното изследване са разпределени по страници, както следва:

Съдържание:	Страница:
Списък с най-често използваните съкращения	3
Увод	6
Глава I. Енергийна геополитика и България	11
1. Геополитическото положение на България и световната енергийна карта	11

2. Черноморско - каспийски региони	23
3. Енергийните магистрали през Балканите към Европа	28
Глава II. Енергийна политика и сигурност	52
1. Енергийните проекти на Балканите и ролята на България	52
2. Стратегии за развитие на Западните Балкани на ЕС, Русия и САЩ с акцент върху енергетиката	89
3. Енергийно-политически анализ на страните от Западните Балкани	101
4. България и енергийната политика на ЕС.	140
Глава III. Стратегически перспективи пред енергийната политика на България	152
1. Предизвикателства пред България в енергийната сфера	152
2. Новата енергийна стратегия на България	161
Заключение – резюме на получените резултати. Декларация за оригиналност	173
Приложения	183
Библиография	205
Именен и предметен показател на някои по-важни термини	210
Карти	214

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **Увода** се определя актуалността на изследвания проблем и неговата значимост за успешното обществено развитие на Балканите. Очертани са предметът, обхватът и методологията на изследването. Посочени са целите и задачите, които изследването си поставя, като изрично се подчертава, че в него се набелязват тематичните рамки на дисертационния труд.

В **Глава първа** на дисертационния труд се **разглежда въпросът за енергийната геополитика**. Може да се каже, че в съвременния свят енергийните ресурси са живителната среда не само на световната икономика, но и на международната политика. Общото мнение на експертите, занимаващи се с тази проблематика, е, че именно фосилните горива и възобновяемите енергийни източници са най-важният фактор за днешната геополитика. Те са както източник и първопричина за всички съвременни геополитически конфликти и проблеми, така и основният начин за тяхното решаване или, казано с други думи, те са в основата и на проблема, и на решението. Затова **концепцията за енергийната геополитика** е част от базата на всички последващи отношения между държавите, защото енергетиката е факторът, който не само обуславя успеха и благоденствието на всяка държава, но и оформя на световната карта новото разделение на „слаби” и „силни” държави, т.е. на такива, които имат собствени енергийни ресурси или могат да си позволят тяхното обезпечаване и на такива които нямат собствени ресурси и не могат да си позволят.

От *Раздел първи* на Глава първа, **занимаващ се с геополитическото положение на България** на световната енергийна карта, могат да бъдат изведени също редица изводи. Засилващата се роля на транзитните страни нарежда България на едно от основните места като държава, от която малко или много ще зависи безпрепятственото преминаване на енергийните суровини от Кавказко - Каспийския регион до техните потребители по цял свят и, разбира се, ще зависи икономическото развитие на най-изостаналите държави на континента Европа – тези от Западните Балкани. Рационалното политическо използване на тези предпоставки ще формира енергийната стратегия, която страната ни ще осъществява в бъдеще. Същевременно поради географското си разположение и водената от нея позитивна и градивна външна политика, България се обособява като съществен партньор на всички програми и стратегии за сигурност и стабилност за страните от Западните Балкани.

В *Раздел втори* на Глава първа са разгледани въпросите и **отношенията, съществуващи както между България и страните от Черноморския, Кавказкия и Каспийския региони тяхната роля в световната енергийна игра, така и политиките, които САЩ, ЕС и Русия водят по отношение на тези страни.** За никого не е тайна, че всеки по-горе посочен глобален актьор е формирал собствена стратегия към тези държави, за да може да си обезпечи безпрепятствено добиване и транспортиране на важните енергийни ресурси, т.е. избрал е стратегия, която да провежда така, че да си осигури и своята собствена сигурност, която също зависи от

държавите производителки и преносителки. В момента всички държави от Кавказко-Каспийския, а и от Черноморския регион постепенно се оформят като една относително стабилна зона с добър икономически растеж. Очакванията са те постепенно да преодолеят и проблемите в своите управления и да се обособят като правови и икономически рационални държави.

В *Раздел трети* на Глава първа, озаглавен „Енергийните магистрали през Балканите към Европа” като продължение на предходния раздел, е разгледан въпроса за **политиките в енергийния сектор на страните, през които ще минават ресурсите по пътя си до своите крайни потребители**. Анализът е по-скоро ориентиран към маршрутите през Балканите като най-преки, лесно изградими и сигурни. Може да се каже, че направените изводи са базирани на идеята, че транзитните страни са в изключително сложно положение, защото от една страна са притискани от производителите и от потребителите, а от друга - търсят своя път към независимост с цел да оптимизират печалбите си и да увеличат своето значение на световната геополитическа сцена. Разгледаните проекти за нефтопроводи: „Бургас - Александруполис”, „Бургас - Вълора” и за газопроводи „Южен поток” и „Набуко”, са поставени в контекста на енергийни инструменти, като са изследвани и техните конкурентни нефтопроводи и газопроводи, минаващи през алтернативни маршрути. Балканите ще се превърнат освен в географски мост и в мост, през които енергийните ресурси на Каспийско-кавказкия регион ще достигат до втория световен потребител на нефт и газ -

ЕС. Ролята на правителствата на балканските държави е изключително важна и те трябва да използват тази възможност, за да прокарат и отстояват националните си интереси и да създадат добра основа за икономическо благополучие и просперитет на своите граждани.

Глава втора, е озаглавена „Енергийна политика и сигурност” и в нея има четири раздела.

В *Раздел първи* са разгледани **проблемите на външната енергийна политика** и е потърсена **връзката между енергетиката и сигурността в международните отношения**. България има репутацията на сигурен коридор и транзитно направление за ценните енергийни суровини по пътя им до потребителите в Европа и тази репутация е основана на нейните многогодишни усилия за постигане на стабилност и участието ѝ в почти всички инициативи за сигурност и партньорство. От какво е предизвикана несигурността в международните отношения и каква е връзката ѝ с енергетиката? Изводът и отговорът на тези въпроси се състоят в това, че всяка страна независимо дали е глобална сила или не, търси гаранции, че ще може да има достъп до световните енергийни запаси. Тъй като те са ограничени по количество, а търсенето им ежегодно нараства със стабилна стойност, всеки се стреми да ги добива във все по-големи количества, а това, от друга страна, създава дисбаланс и явно съперничество, при което една от страните задължително остава с неудовлетворени претенции и не покрива своите нужди. Това поражда съпротива в ощетената страна, прерастваща в открита конфронтация, предаваща се в

условията на глобалния свят и върху големите геополитически съперници. Така в борбата за разширяване на икономическото и политическото влияние, се оказва, че държавите воюват на два фронта - на единия помежду си за ресурсите, а на другия - със страните, произвеждащи и транзитиращи ценните суровини, от които те са изключително зависими. Борбата за петрола и газа ще е в основата на всички бъдещи войни и конфронтации и ще бъде прикрита в конфликтите, породени от национални, етнически, религиозни и други различия.

Като важен транзитен маршрут от България ще се очаква да играе ролята на балансатор между потребителите, производителите и търговците на икономически жизнено-необходимите природни ресурси. С времето обаче ще нарасне и значимостта ни в световната политика. Макар и без никакви собствени енергийни ресурси ние ще имаме възможността при формирането на бъдещата единна енергийна европейска външна политика да прокараме едни по-прозрачни и конкурентни условия в политиката и икономиката.

В *Раздел втори*, занимаващ се със **стратегии**, които **големите геополитически сили реализират на Балканите**, поотделно са разгледани политиката и действията на са основните участници, които желаят най-силно да контролират и въздействат на регионите, през който минават енергийните ресурси. На първо място **Европейския съюз**. Отчитайки факта, че енергийната зависимост на ЕС от Русия се дължи на липсата на алтернативна инфраструктура и ясна политика през изминалите години, както към страните доставчици, така и към страните, през който ще

минават енергийните потоци, налага Съюзът да предприеме и създаде редица планове и да участва в редица проекти, които целят да разхлабят енергийната примка около него. Изводите, които могат да бъдат изведени, са, че проблемите, които стоят пред ЕС, се очертават като основен катализатор за създаването на стратегии за развитие на страните от Западните Балкани и провеждане на инициативи като „Процеса на стабилизиране и асоцииране”, оформяне на „Регионална енергийна общност в Централна и Югоизточна Европа” и т.н. ЕС осъзнава, че подпомагането на страните от Западните Балкани да започнат по-бързо процедурите за присъединяване ще увеличи неговата зона на влияние и ще му осигури надеждност на доставките, нови пазари, а на един по-късен етап и присъединяване на държавите към неговия икономически и политически ареал.

Въпреки сериозните си стратегии и огромното си влияние в страните производителки на фосилни енергийни ресурси, **Русия** в известен смисъл недооценява значението на Западните Балкани и действията ѝ в тази част на полуострова създават впечатление за обратна реакция на мероприятията за стабилизиране, които предприемат ЕС и САЩ и са по-скоро свързани с това да блокират всячески опитите за икономическа независимост чрез диверсификация на енергийните пътища. В политиката си на Балканите, Русия разчита на това, че тя продължава да бъде сериозна „енергийна суперсила” с мощно оръжие, каквото е природният газ, и разчита на формулата, че колкото по-голямо става потреблението му, толкова по-голяма става нейната

икономическа и политическа власт. Нейната устойчива политика в сектора само за няколко години извади държавата от икономическия колапс след прехода от планова към пазарна икономика и я върна на световната политическа и икономическа сцена. От направените анализи можем да заключим, че именно с енергийната си политика и огромните капитали, придобити от енергетиката, руската дипломация е оказвала влияние върху всички правителства на Западните Балкани и директно върху трансформационните процеси, произтичащи от желанието за промяна в политическата и икономическата обстановка. Основната причина да не успее да реализира плановете си, се състои в това, че Русия винаги е гледала как повече да получава от страните на Балканите, а не да дава. Именно поради тази проста причина тя не успя да удържи и да направлява процесите в тези страни, въпреки че прикриваше умело своите намерения зад историческата си културна и социална близост. Балканските страни започнаха да разбират нейните цели и осъзнаха, че пътят към ЕС е единственият възможен път за тяхното развитие, а Съюзът е единствената организация, готова да ги подкрепи във всяка една сфера, като привличането на инвестиции, създаването на законодателна рамка за развитие на отделните сектори, подобряването на бизнес-климата и други дейности, които биха довели до развитие на индустрията и производството, създаване на нови работни места и покачване стандарта на живот.

За САЩ региона на Западните Балкани е изключително важен и се явява естествено продължение на плановете им за

създаване на нов енергиен коридор, конкурентен на руския и за снабдяване на европейската индустрия с природен газ от Кавказко-каспийския регион. Разбира се, САЩ прилагат своята стратегия и действат в партньорство с ЕС, който, от своя страна, в желанието си да намали зависимостта си от руските газови доставки и да получи по-добри и конкурентни условия за снабдяване с енергийни ресурси, е склонен да приеме алтернативите, предлагани му от стратегията на САЩ. В търсене на решение как тези ресурси най-бързо и безпрепятствено да достигат до своите крайни точки на потребление най-сериозно ще бъдат облагодетелствани именно страните, през които ще минават новите тръбопроводи. Освен със сериозните транзитни такси, които ще влизат ежегодно в бюджетите им, тези страни ще бъдат отбелязани на световната енергийна карта и ще могат даже и с пасивното си поведение да бъдат считани за фактори в политическата и икономическата сфера. Може да се каже, че стратегията на САЩ в региона е свързана с постигането на няколко основни цели: сигурност, основана на сътрудничество във всички проблемни области – от развитието на демократичните процеси и реформи в страните от Балканите до борбата с нелегалния трафик, тероризма и разпространението на оръжие; по-сериозното ангажиране на световната общност за преодоляване на икономическите проблеми в региона и отварянето на Балканите към света; прилагането на мерки, които да насърчат самоинициативността на балканските страни, като целта е те самите да предприемат конкретни действия чрез които да създадат помежду си двустранни сътрудничества и да поемат реализирането

на общи проекти, които да спомогнат за интеграцията на Западните Балкани и това да бъде стъпката преди влизането в семейството на ЕС.

В *Раздел трети* на Глава втора е засегнат въпроса за това какъв е **енергийният потенциал на страните от Западните Балкани** и как той може да бъде използван за постигането на дълготрайни политически цели за всяка една от страните от региона. Тежкото историческо наследство след разпадането на СФРЮ завинаги е белязало отношенията между страните, но в желанието си да се интегрират по-бързо към ЕС и неговия икономически модел и с оглед на това, че проектите за пренос на енергийни суровини обхващат всички страни от Западните Балкани, ще им се наложи да изградят и една по-сериозна икономическа и политическа обвързаност и така да преодолеят всички свои противоречия, които превърнаха в недалечното миналото Балканите в една от най-нажежените точки в света. Анализът показва, че регионът има много сериозен икономически потенциал, особено що се отнася до енергийната сфера. Наистина страните са си поставили отговорни и амбициозни цели и трябва да се адмирират техните усилия за интегриране на нормативната база към европейската, но все още има какво да се желае в тази насока, защото ролята, която САЩ, Русия и ЕС планират за региона е именно на разпределителен център и всичките те трябва да създадат условия и да гарантират, че ще запазят статуквото си и няма да проявяват политически своеволия и да създават предпоставки за напрежение, а това може да стане само ако се

подобряват политическите условия на Балканите и те увеличат взаимосвързаността си във всички сфери.

В *Четвъртия* и последен раздел на Глава втора е направен **подробен обзор на нормативната база на ЕС в сферата на енергетиката**, свързана със създаването и прилагането на ключови документи за провеждане на енергийната политика на Европа. Тези документи създават условията за постигане на мерките, свързани с енергийната ефективност, сигурността на доставките, развитието на вътрешния енергиен пазар, развитието на ядрената енергетика и производството на енергия от възобновяеми енергийни източници и други дейности и представляват актове, които ще помогнат ЕС да постигне своите цели и да преодолее предизвикателствата пред него като промените в климата, увеличаващата се зависимост от вносни енергийни ресурси и осигуряването на достъпна и сигурна енергия.

Глава трета „Стратегически перспективи пред енергийната политика на България” съдържа два раздела, в които се развиват проблемите, свързани с приоритетите и предизвикателствата пред нашата външна политика и целите, които трябва да бъдат постигнати при нейното реализиране.

Първият раздел разглежда въпросите, отнасящи се до **предизвикателствата**, които стоят на дневен ред **пред България като държава - фактор в енергийната общност**. Основният приоритет пред нашата държава, е да задълбочи своята дейност като политически, икономически и културен проводник между богатия на енергийни ресурси Кавказко-каспийски регион и

нуждаещия се от все повече сигурни и евтини енергийни доставки Европейски континент. Чрез участието си в редица политически, военни и икономически инициативи нашата страна се обособи като един от базисните партньори за осъществяването на всички идеи за европейска интеграция, както на страните от Западните Балкани, така и за културна и икономическа интеграция на страните от Кавказко-Каспийския регион.

Затова истинското предизвикателство, което стои пред нашата външна политика, е намирането на своето място между стратегиите и програмите на трите основни геополитически актьора - САЩ, Русия и ЕС; поддържането на добрите отношения и стимулирането на интеграционните процеси между и с държавите от Западните Балкани - Албания, Македония, Босна и Херцеговина, Черна Гора, Хърватия, Сърбия и Косово; развиването на партньорства и взаимни обвързаности със страните от Кавказко-Каспийския регион – Казахстан, Азербайджан, Туркменистан, Узбекистан, Таджикистан, Киргизстан и разбира се устойчивото прокаране на собствената ни външна политика и отстояване на националните интереси на нашата ключово разположена държава.

Вторият раздел на Глава трета се занимава с предложения през 2010 г. проект за **нова енергийна стратегия на България**. В този стратегически за нашата вътрешна и външна политика документ, акцентът е насочен към практическото реализиране на основните енергийни проекти на територията на нашата страната и прилагането на конкретни мерки, които да спомогнат за

постигането на общите цели и приоритети, стоящи както пред България, така и пред ЕС в енергийната сфера.

В разработката е направен анализ на конкретните действия, които нашата страна следва да предприеме, за да постигне сигурност и стабилност в сектора като: диверсификация на източниците и маршрутите за доставка на енергийни ресурси; увеличаване дела на местните енергийни ресурси в общото производство; развитието на сектора на ядрената енергетика и сектора на ВЕИ; насърчаване на мерките за енергийна ефективност; създаване на Българска електроенергийна борса; привличането на инвеститори и средства от различни европейски фондове и програми и определяне на условията за търговия със „зелени бонове” и други подобни дейности, които ще спомогнат страната ни да бъде един от основните играчи в енергийния сектор в региона.

В заключителната част на дисертацията енергийната сфера е представена като сфера, засягаща с еднаква сила процесите, влияещи върху развитието на обществото независимо от степента на развитие на държавата. Може да се заключи, че концепцията за енергийната геополитика е в основата на всички междудържавни отношения, защото ги засяга пряко и от нея директно зависи тяхното развитие. Позицията на България в международните отношения с акцент върху енергетиката не само поради географското си разположение, но и поради водената устойчива секторна политика, я обособява като важен партньор за всички програми за сигурност и стабилност, които големите

геополитически играчи провеждат в страните от Западните Балкани, Черноморския, Кавказкия и Каспийския регион. Чрез анализа на енергийните възможности и изследването на енергийния потенциал на страните от Западните Балкани, може да бъде създадена дългосрочна стратегия по отношение на тях с оглед постигането на националните ни политически цели, съобразена, разбира се, със стратегиите и целите на ЕС в региона. От анализа на основните нормативни документи за провеждането на енергийната политика на Европа, може да се направи извода, че външната ни политика изцяло спазва поетите си ангажименти към ЕС в енергийния сектор и работи активно за създаването на Обща енергийна политика в Европа. Разбира се, предизвикателствата, които все още стоят пред България в енергийната сфера, също са много, но те ще бъдат преодоляни, защото залогът е именно стабилното развитие на страните от Западните Балкани, които са на пътя на европейската интеграция и могат да допринесат активно за реализирането на Общата енергийна стратегия на Съюза.

III. ПРАКТИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертационният труд има за цел изясняване на същността и спецификата на енергийния сектор и влиянието му върху политическите и икономическите процеси в България и Западните Балкани, разкриване и анализиране на връзката между енергетиката и сигурността, ролята на алтернативните енергийно-преносни проекти, които ще преминават през Балканите и разбира се, отношенията между ЕС, Русия и САЩ в енергийната сфера в региона на Балканския полуостров.

По-конкретно настоящата дисертация представя както на професионалистите, работещи в сферата на международните отношения, така и на широката аудитория няколко практически приноса и насоки:

Първо. Изхождайки от виждането, че България има изключително важна роля в енергийния сектор на Балканите, тя би следвало да се обособи като важен посредник в отношенията както между САЩ, Русия и ЕС, така и в отношенията със страните от Западните Балкани - Албания, Македония, Босна и Херцеговина, Черна Гора, Хърватия, Сърбия и Косово. Въпреки различните политически позиции, провокирани от икономическите интереси, свързани с търговията с енергийни ресурси, обединително звено има и то почива върху убеденост, че стабилност и сигурност трябва да бъде постигната, за да може регионът да се развива, а енергийните проекти - да бъдат защитени.

Второ. Констатира се, на базата на анализ на основните предпоставки, че ролята на България в енергийния сектор все повече ще се увеличава. Това се дължи на нейното географско местоположение, а преди всичко на водената устойчива политика в сектора, при която, отчитайки интересите на основните актьори като САЩ, Русия и ЕС, страната ни съумя да проведе и своята политика в сектора, целяща диверсификация на доставчиците, повишаване на сигурността и конкурентноспособността на икономиката, откриване на нови работни места и осигуряване на приемливи цени за потребителите на енергоресурсите.

Трето. От анализа на водената енергийна политика в България и на основните предизвикателства, стоящи пред нея, произтича извода за целесъобразност от последващи разработки по тази материя, основани на тезата за наличие на потенциал за решаването на националните проблеми в енергетиката, както за съществуване на ясна институционална подкрепа на ЕС в тази насока. Необходими са обаче още усилия на вътрешно равнище от всички правителствени и неправителствени органи и организации, които участват в процесите на взимане на решения, мониторинг и контрол в сектора, за да може пречките своевременно да бъдат преодолявани.

Четвърто. В дисертацията е застъпено становището, че с оглед засиления интерес към България в енергийния сектор от особено голямо значение ще бъде приоритетизирането и бързото и безпрепятствено изграждане на енергийните проекти, които стоят на дневен ред независимо от това дали са национални или с

чуждестранно участие. Това е необходимо именно поради факта, че в скоро време се очаква световната икономика да се възстанови от кризата и да започне процес на постепенно повишаване на енергийното потребление, на което ние като държава с позиции и възможности трябва да отговорим адекватно .

Пето. Изследването доказва по убедителен начин, че страните от Западните Балкани (Албания, Македония, Босна и Херцеговина, Черна Гора, Хърватия, Сърбия и Косово) ще играят все по-сериозна роля в цялостната енергийна сфера в Европа не само като потребители, но и като производители на енергия, които могат да допринесат със своите ресурси за енергийната сигурност в региона. Политиката, която всяка страна води, е свързана с желанието ѝ да получи също необходимите ѝ газ, нефт и електричество на конкурентни цени и така да създаде работеща икономика, чрез която да се повиши благосъстоянието на нейните граждани.

IV. НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Представеният дисертационен труд съдържа следните научни приноси в областта на международните отношения:

1. С настоящата дисертация за първи път е направен опит за цялостно изследване на провежданата от България външна политика в енергийния сектор към страните от Западните Балкани в контекста на отношенията с глобалните играчи САЩ, Русия и ЕС.

2. Чрез използването на комплексния подход, е разкрита спецификата на енергийната сфера като основен фактор, засягащ не само сигурността на Балканския полуостров, но и развитието на всички останали сфери – политика, икономика, култура и др.

3. Направен е изчерпателен анализ на политическите и икономическите въпроси, свързани с реализирането на най-важните както за България, така и за целия Балкански полуостров енергийни проекти: нефтопроводите „Бургас-Александруполис” и „Бургас-Вльора”, газопроводите „Южен поток” и „Набуко” и проекта за атомна електроцентрала „Белене”.

4. Анализирани са изчерпателно въпроса от една страна за плановете и стратегиите, които имат в енергийната сфера глобалните актьори като САЩ, Русия и ЕС и ролята на България и Балканския полуостров в тях, и от друга, как България отчитайки тези стратегии формира своя собствена политика в сектора, целяща да засили нейната роля в региона на Балканите.

5. Задълбочено и обстойно са разгледани голяма част от основните нормативни документи, които формират политиката на

ЕС в енергийната сфера. Отделено е специално внимание върху това как те са реципирани от българското законодателство и как се прилагат на практика. С така направения обзор се цели да се покаже, че Европейският съюз е готов и знае как да постигне дългосрочна енергийна сигурност и има ясна стратегия и разработена система от стимули, отразени в неговото законодателство за насърчаване на енергийната ефективност, осигуряване на енергийните доставки, развитие на вътрешния енергиен пазар, развитие на ядрената енергетика и производството на енергия от ВЕИ.

6. Задълбочено е изследван проблема, свързан с бъдещите перспективи, стратегии и цели, които нашата страна трябва да постигне, свързани с нейната роля да бъде част от регион, в който се преплитат енергийните интереси както на ЕС, Русия и САЩ, така и на държавите от Западните Балкани. С изследването се доказва, че енергийният сектор трябва да бъде изведен като приоритетен за нашата политика и всички усилия трябва да бъдат насочени към създаването на единна система за дългосрочна секторна устойчивост, съобразена с всички финансови, икономически, социални и екологични аспекти, но преди всичко съобразена с европейските стратегически насоки за развитие на енергетиката.

7. Чрез научното анализиране на новата енергийна стратегия на България (проект отворен за допълване) и изследването на заложените в нея цели и задачи в дисертацията се доразвиват и допълнително обогатяват с факти заложените в проекта национални

приоритети, като се правят конкретни препоръки на базата на научноизследователските анализи за това, какво още може да бъде и постигнато в енергийната сфера в България. Енергетиката е секторът, от който зависи всяка икономика, тя е факторът, който предопределя темповете на растеж, устойчиво развитие, икономическо и социално благосъстояние на всяка държава. Ако желаем България да се нареди в челните редици на индустриалните и икономически развитите държави трябва да е ясно, че това може да стане само чрез създаването на условия за повишаване на енергийната ефективност, оптимизиране на производствените възможности в сектора на енергетиката, максимално ограничаване на енергийната зависимост от други държави чрез насърчаване развитието на сектора за производство на енергия от ВЕИ.

V.ПУБЛИКАЦИИ

1. Илиев, К. **„България на кръстопът!“** Сборник с научни студии и статии: Третата степен на висшето образование бр. 1/2009, ЮЗУ “Неофит Рилски”, Благоевград, с.160; ISBN 978-954-680-622-2
2. Илиев, К. **„Газовата зависимост на България от Русия. А сега накъде?“** Списание: Международна политика. Книга първа, 2009 г. ЮЗУ “Неофит Рилски”, Благоевград; стр.101; ISSN 1312-5435
3. Илиев, К. **„За България и ЕС с акцент върху възобновяемите енергийни източници.“** Сборник: Актуални проблеми, аспекти и перспективи на международните отношения, том 2, 2010 г. ЮЗУ “Неофит Рилски”, Благоевград; стр. 309; ISSN 1312-6717
4. Iliev, K. **„Europe between the Superpowers: Third Actor or Satellite?“** Cold War Reloaded, Zeitgeschichte 6-November/December 2010-37/Jahrgang; p. 337; Titlenummer STV 4906, ISSN 0256-5250.
5. Илиев, К. **„Енергийно политически анализ на съвременна Сърбия“.** Сборник: Докторантите в диалог с науката - сборник с научни студии и статии. Стр. 251. Декември 2010 г. Университетско издателство „Неофит Рилски” Благоевград ISBN 978-954-680-695-6